

JOAN BROSSA

L'EINA I LA FEINA

Foto: www.vilanova.cat

Ferran Cremades i Arlandis

El tren Ràpid València/Barcelona va arribar amb un retard de dues hores.

A l'endemà, l'ascensor, lentament i fent grinyols, semblava voler dur-nos al cel, però es va aturar a l'àtic. Estudi Joan Brossa.

Més que amb una entrevista, ens agradaria apropar-nos a la seva obra i a la seva vida amb una conversa. De vegades, però, l'entrevista és l'única via de trencar el gel. Després ja vindrà la conversa. El poeta expressa amb un gest sincer el seu acord. Fins i tot, la casset ho va enregistrar:

-D'acord.

Quan entrem a l'estudi d'un pintor, al laboratori d'un fotògraf, al taller d'un escultor, sentim una emoció especial. A les parets, a la pols dels llibres, als marbres rossegats pels àcids, als marcs trencats i bruts de colors, al fang sec i oblidat, fet un terrós, hi descobrim la vida amb tota la seva manifestació. El procés de les coses. Què representa per al poeta aquest taller? Amb tot aquest desordre que contemplem, es poden ordenar les formes?

-No és un desordre. En tot això que vosaltres veieu hi ha un ordre, perquè, si no, no tindria sentit. Tot està ordenat a la seva manera. A la vida tot és transitori i, per tant, no m'agrada tenir les coses en una disposició definitiva. El meu estudi reflecteix aquest estat.

La foto del seu estudi amb el balancí i amb una mar de diaris com a terra és un poema visual que ha aparegut pertot arreu els mitjans de comunicació i que ens agrada molt. Aquest munt de diaris, formen part d'una col·lecció, són elements de treball o una estora per evitar el fred?

-El diari hauria de ser un vehicle de comunicació, però passa que no sabem fins a quin punt ho és. Com la política, penso que hauria de ser l'ordenació de la realitat. I tampoc no és així. Recordo aquell que deia que la paraula era donada a l'home per expressar el pensament. Però sembla que actualment la paraula és donada a l'home per dissimular el pensament. I això es pot aplicar a la premsa. Hi ha molta manipulació, molts interessos creats.

La data de naixença de Joan Brossa és tot un poema de nombres. 19.01.1919. Quina aportació literària té el nombre? El poeta juga a creure en els nombres, a viure amb l'atzar?

-Com deia abans, a la vida tot és provisional. La persona que no se sent en un estat transitori em sembla menyspreable. Jo no sóc religiós. En

canvi, m'interessa l'inconegut. M'apassiona. M'interessa tot allò que serveix per a investigar l'inconegut. Aquestes ciències com la numerologia o la màgia i d'altres, amaguen una veritat psicològica evident. Però, clar, tampoc no s'han de prendre al peu de la lletra. Per exemple, tinc certa simpatia pel número 9, pel 7. Són aquelles coses que no saps per què. Potser és la manifestació d'un sentiment atàvic. Jo sent una gran atracció per l'inconegut. Sobretot l'inconegut no institucionalitzat. Aquests temes moltes vegades són bona matèria de treball. Donen idees i obren camins. Ser tradicional, en el bon sentit de la paraula, no vol dir repetir la tradició sinó continuar-la. Si la repeteixes en fas un clixé.

Joan Brossa al seu estudi: © Colita, 1985

Quan li preguntem:

–Per quines teories s’ha interessat al llarg de la seva obra?

De sobte ens manifesta:

–Sempre he estat més atret per la pràctica que per les teories. La pràctica va al davant. Hi ha dues menes d’homes: els qui fan les coses i els qui en parlen. Jo sóc dels primers. Sempre he estat molt treballador. Encara que reconec que el treball no determina la qualitat d’una obra artística. M’interessa la manera de trencar el clixé de la rutina. Ja n’he parlat abans. Victor Hugo diu que la Història de l’Art és una escala. I en aquesta escala sempre hi ha un esglaó més per pujar. Qui es pensa que ha arribat dalt de tot s’equivoca. Ve un altre i encara troba un esglaó més amunt. Quan Brahms composava les seves simfonies considerava que eren l’apoteosi d’una etapa. I ho eren en cert sentit. Però després va venir Gustav Mahler...

Hi ha un vers de Joan Brossa que diu “Naixença i mort són fulles que m’has dut”. Escriure és el cercle que contemporitza o eternitza aquest pas efímer –transitori deia abans el poeta– que és el viure? Quina és la victòria de la poesia: el coneixement, el temps, la lluita?

–Entenc l’art en general –i la poesia, és clar, també– com una forma de coneixement. Diferent al de la ciència. Un poeta no és un filòsof ni un científic. En canvi, aporta intuïcions que completen el pensament dels filòsofs. El poeta és més intuïtiu. La poesia hauria de ser el reflex emocional del pensament. Ara, de definicions de poesia, n’hi ha moltes. Sobretot, la més graciosa és aquella que diu: “La poesia és fer de la prosa una altra cosa”. El pensador i el poeta només tenen en comú que donen una visió del món.

Si establim un enllaç amb el que acaba de dir, manifestem la nostra impressió de veure molta prosa a la seua poètica.

–És clar. La meua poètica abraça molts camps. Comença amb una gran preocupació pel llenguatge en tots els seus registres. Després, vaig comprendre l’artifici i la quantitat de perruca que comporta limitar-te a repetir la tradició. I aleshores vaig reduir el fet poètic a l’essencial. Busco de fer una poesia que comenci allà on acaba la retòrica. L’espectacularitat de la poesia retòrica no deixa pas a l’essencial. Aquí és on molta gent ho confon amb la prosa. Però no és així. Només es tracta d’un desplaçament.

En un poema visual de Joan Brossa hi ha dues circumferències. En una d’elles hi ha un fragment traçat amb guionets intermitents. Tot l’altre paisatge és una línia contínua. Al recull Cent per tant i en el poema No és prosa, llegim: “Trobareu el got al lloc de sempre”. I en el poema/poma o en la poma/poema –se’n recorda?– podem llegir: “El ganivet té el mànec de fusta.” Per què no és prosa perquè és Brossa? Per altra banda, he llegit en un text de Maria Lluïsa Borràs, la seva crítica a la novel·la. Aquesta interpretació és una crítica a la novel·la lineal, a la producció catalana actual o a la novella en general?

–Paul Valéry deia que no volia fer novel·la perquè era incapaç d’escriure: “Senyora Marquesa, el dinar està servit”. Trobo que la novel·la és un gènere d’un altre temps. Un gènere mestís que inclou un aiguabarreig de vivències. Tothom és capaç de fer una novel·la. I no tothom és capaç d’escriure un llibre de poemes o una obra de teatre. Em sembla que era Stendhal qui deia: “No m’ensenyau la primera novel·la. Ensenyeu-me la tercera per saber si l’autor és novel·lista o no”. Vull dir que la novel·la és un gènere d’una altra època, en el sentit d’aquesta tendència a l’allargada excessiva, de farrigo-farrago de paraules, de retòrica. Crec que les arts més característiques del nostre temps són les arts de síntesi com és la poesia i el teatre. La poesia essencialista que faig es distancia del sistema narratiu a l’ús pel fet que hi ha una sèrie de formes de fixació que

no són habituals. Per exemple, la descripció d'una cosa, destacant els punts que la gent té menys en compte. O agafant el tema i despullant-lo del seu context. O fent servir el llenguatge administratiu per relacionar-se amb la pròpia experiència. Hi ha un seguit de recerques de tipus plàstic i mental que no trobes a la narrativa corrent i que m'han portat a la poesia visual. Alguns dels meus poemes que estan situats al límit de la literatura són descripcions molt precises d'objectes. D'aquí a l'objecte hi ha un pas coherent, oi?

I neix una nova inquietud. Una pregunta que ja surava en l'aire. Quan veig i miro els poemes visuals de Joan Brossa –em confessa el fotògraf– tinc la impressió que els objectes ixen pels ulls del poeta com per art d'encantament. Els seus ulls són aixetes de visions. Mai, però, no m'imagino com hi entren. Com es pot pensar amb objectes el propi pensament? Com por iniciar-se el lector amb aquest nou codi poètic que és el llenguatge visual?

–Iniciar el lector no és un problema meu. És un problema de les escoles. Degut a aquesta forma de treballar meva, d'anar evolucionant dintre d'una línia, m'he adonat que amb objectes també es poden fer metàfores. El que realment passa és que has de tenir un món poètic suficientment sòlid perquè puguis prescindir del codi literari i assajar altres tipus de manifestacions. Hi ha molts poetes, la majoria, que si els treus del codi literari es queden despullats amb una mà davant i l'altra darrera. Perquè, de fet, les paraules porten una càrrega que, per poc bé que les manegis, sempre te'n surts. Ara, quan assages un material diferent, has de saber el que vols dir i tenir una sensibilitat que funcioni. Treballes al buit. Una de les coses que he notat quant als escriptors nostres és el mal gust en el terreny de la plàstica.

De sobte s'apropa i agafa el quadern del Dossier que encara portem a la mà.

–M'agrada el disseny de la coberta. Veus, per exemple –i encercla amb les dues mans el mot IXI– en aquest signe hi veig els dos elements (II). I aquests estan lligats per una X. Això ja ens porta a una cosmogonia. A més de que siguin lletres, a més del contingut semàntic, té una forma, com si dues persones es donessin les mans així –i ara creua els braços. Així.

Tot seguit som conscients de què la coberta del quadern, que segurament havia comprat en algun viatge a París, acabava de convertir-se en un poema de Joan Brossa. Li diem que ens recordava un poema seu molt semblant.

–Potser –ens replica però ell prossegueix–. I de passada la X és un interrogant. L'espia X. Això ja suposa una altra derivació. Totes les coses estan carregades de sentit. Hem de saber mirar. Cal saber mirar. Una vegada més ens emocionem davant la creació directa d'aquest poema.

-Aquests dies passats tot llegint i mirant els poemes de Joan Brossa ens trobàvem més a prop d'Orient que d'Occident. A la seva obra veiem el cel ple de catifes voladores, els carrers plens de llanternes màgiques, les cases plenes d'ombres xineses. Cap on va Occident?

Abans de respondre va aconsellar al fotògraf que no es mogués. Podia perillar tot aquell ordre inimaginable que surava pertot arreu. Una cambra on només pot respirar el poeta. Tres persones ja som el caos.

-És una qüestió molt complexa. Hi ha qui diu que Orient és la ment i que l'Occident és el cos. En una persona ideal Orient seria el cap i Occident seria la resta. La prova és que les pràctiques religioses les porten més lluny que no pas nosaltres. Orient és meditació, ment. Les religions occidentals són un succedani, una cataplasma. El catolicisme em sembla una caricatura, una religió bancària amb política i burocràcia. Com queda l'esperit evangèlic? Si fos veritat que les creus fan fugir els vampirs, del Vaticà només en quedarien les quatre parets.

Girem la casset d'una hora de durada i aprofitem el silenci que regna més enllà del clic de la càmera fotogràfica per manifestar-li que trobem la seva poètica més a prop del flamenc que no pas de la sardana. Hi hagué una remor de somriures.

-Està bé, això. Ho trobo molt bé. Et contesto que, lamentant-ho molt, veig que és veritat. M'identifico més amb un ballador de flamenc, que no pas amb un burgés que balla sardanes. Sobretot si acaba de sortir de missa de 12. També és trist de veure un ballador de flamenc fent el ridícul en una boîte de Lloret de Mar. Allò no té res a veure amb l'original.

Tot seguit li demanem quin ha estat el procés de la seva poesia experimental davant l'ordinador electrònic i la computadora. És una manera d'apropar-se al món del futur, de viure en la seva pròpia època? El poema proveta és una mirada nova al llenguatge? El text La Cultura en Present és tot un manifest per a la nova generació?

Per altra banda li comuniquem que a València hi ha gent jove que segueix aquesta mateixa inquietud amb assaigs força interessants. Quin consell o, si aquesta paraula no li agrada, quina salutació els faria?

-De tot això hauríem de parlar llargament. L'experiència que he fet amb ordinador ha estat només, ja ho he explicat moltes vegades, en el segon llibre de sextines, ja editat. La sextina es una forma molt rígida. En un llibre de sonets hi ha un pas d'un sonet a l'altre. En canvi la sextina es tanca en ella mateixa. Llavors per donar una mica de varietat al llibre se'm va ocórrer de fer-ne una de mecànica. I ho vaig fer pensant més en el llibre que en el resultat del poema. M'interessava el resultat, però tenint com a finalitat el llibre. Aquests procediments mecànics són útils en el sentit de facilitar la feina. Però és evident que hi ha d'haver l'home que dirigeixi la

màquina. L'eina sola pel seu compte no fa res. Una eina pot ser molt important però darrera seu hi ha d'haver l'arquitecte que la faci funcionar. Almenys per ara. La poesia contemporània catalana és avorrida. Es mou dins un cercle tancat, amb estils d'altres èpoques. El poeta ha de renovar-se. Però que la renovació passi per les idees i no es quedi en els cabells i el vestit. Sense deixar de ser poeta, cal que empri altres mitjans que la societat li posa a mà. I que gairebé representen un repte. Repeteixo que l'inconegut m'atreu sempre en qualsevol terreny. El poeta, realment conscient de la seva posició, no ha de rebutjar aquests elements, sinó que els ha de saber aprofitar. Ha de donar un nou contingut ètic a una sèrie de tècniques que la societat només fa servir en sentit pràctic. Crec que d'aquesta manera la gent s'interessaria més per la poesia. Dóna una ullada als llibres de poemes que es publiquen i et moriràs d'avorriment. Tots són iguals. És com si ara, en l'època dels avions, et fessin anar amb una tartana. Un creador, que tingui ganes de treballar i d'aportar alguna cosa, sembla que ha de voler passar per totes les experiències. No es pot tancar en el passat. Aquest és el meu consell als poetes joves. Que no es tanquin en el passat. Que tinguin les antenes el més afinades possible. Estan aquí. Ara. Jo sempre he dit que no sóc avantguardista. Jo sóc del meu temps. El que faran l'any 2000 no ho sé.

El seu esguard recorre el silenci del seu estudi. Potser per respirar una estona.

–Els acadèmics utilitzen el classicisme per frenar el procés de la història. Tenen mentalitat d'enterramorts.

Ens parla també de la cultura oficial i de la cultura real.

–Això ja passava al franquisme i encara continua. La cultura oficial tracta de devaluar la cultura real. I la cultura oficial de torn és el noucentisme. Miren el passat i això també succeeix en la política que segueix el dictat de l'oficialitat. Si jo et foto llum a tu, fotrè ombra al de darrera. A la cultura oficial hi ha molt de res. Sacralitzen tòpics, creen mites que, de fet, no corresponen a la realitat cultural del país. Si la poesia no encerta a trobar una línia alternativa al noucentisme, quedarà arraconada i reduïda a una puta i pura masturbació llibresca. La situació també té un altre nom. Crisi d'imaginació.

En un gest que demostra tant d'expectació com de curiositat apropem el mecanisme de la veu a la boca de Joan Brossa. No volem que es perdi cap vocal. Ni tan sols el so de la seva respiració. De sobte el poeta s'esglaia.

–No toquis el balancí sinó tot això caurà a terra.

El fotògraf parla d'anar a prendre un cafè. Però encara queden algunes qüestions pendents. Ens sorprèn la presència del mar a l'obra de Joan Brossa. El mar físic i el mar mitològic.

-T'he de confessar que sóc de muntanya i no de mar. El mar és un element que més aviat em pertorba. Així com passejar pel bosc és un sedant, anar a la platja em desequilibra.

No obstant això, a la seva obra trobem l'element aigua. No ho recordem molt bé, però hi ha un poema que diu "L'aigua del gerro és el mar".

-L'element aigua per a mi no és el mar. És l'element bàsic. L'aigua, la roca, l'arbre. Són elements que surten molt en la meva poesia com elements vitals. Com el foc, la terra i l'aire. Els quatre elements bàsics. Sempre que parlo de l'aigua parlo en aquest sentit cosmogònic. Al mar l'aigua es converteix en un espectacle.

En realitat el vers al qual ens referíem deia -ho hi vam comprovar després-: "El mar és un no res dins una gerra..."

L'obra de Joan Brossa pertany a una tradició mediterrània. La poesia de la vida, dels cossos i els objectes quotidians que ens envolten davant el poder i els misteris obscurantistes de la tradició i de la religió. Li demanem que, per favor, ens parli d'aquesta "bellesa agafada a les coses".

-Crec que per al poeta autèntic -i no el poeta de diumenge a la tarda, que n'hi ha molts- és un senyor... Per dir-ho d'una manera més directa. No es tracta de fer poemes, sinó de ser poeta. Aquests poetes que es passen la vida esbravant-se contra la societat de consum, contra els desavantatges de la vida moderna, i després s'encadenen en una oficina o acaben d'executius... no els entenc. Viuen una contradicció banal. Són versaires. La poesia, com la religió, és una manera d'entendre la vida, de conviure amb les coses, no precisament fer versos. La religió, entesa com una forma d'acostar-se al món hi serà sempre. Els que estan condemnats són els dogmes. Per comprendre millor el valor de la religió haurien de desaparèixer totes les Esglésies.

Joan Brossa ens parla més de la vocació del poeta que de l'ofici. Quina és la diferència?

-La poesia és d'aquelles coses que s'aprenen, però que no s'ensenyen. A tu et poden ensenyar a fer bona lletra, però... L'eina de la literatura o l'eina de la plàstica és una cosa que l'has de conservar i l'has de vetllar precisament per poder afinar el tret, el que vols dir, perquè cal fer-ho de la millor manera possible. Aleshores necessites una eina ben esmolada. Aquesta eina, en aquest cas, és el llenguatge literari. O, en la poesia visual, un vocabulari nou. Valoro la tècnica en aquest sentit.

Abans de tancar la porta, el fotògraf li demana per què aquesta obsessió per l'A.

-L'A és l'alfa, la porta de l'alfabet, l'entrada a la literatura, el principi de l'expressió literària. A més, té una forma molt interessant. I una

cosa que vaig descobrir, que demostra unes arrels profundes. Si agafes una A i la gires a l'inrevés, hi veus un cap de bou. I el bou ha tingut una gran representació a totes les grans civilitzacions.

Poema visual. Naixement. ©Joan Brossa

Ja a l'interior de l'ascensor li preguntem:

–Si realment no hagueres conegut un bon dia el mag Frègoli, te l'hauries inventat? Realment és necessari un Frègoli per a cada poeta?

Però tot seguit ens replica:

–No. Frègoli m'agrada pel que té d'insòlit, de sorprenent. Crec que cadascú ha de trobar el seus símbols. Com quan passa una dona i un home en queda enamorat. El seu veí s'enamorarà d'una altra. Èsquil, el poeta de les tragèdies gregues, ja deia que hi ha una veritat, però que aquesta veritat es desplaça. La veritat de l'home és trobar l'equilibri. Tothom té la seva manera de fer-ho. Per exemple, si tens gana, equilibrar-te vol dir que mengis. En certa manera. I si tens set, has de beure. Ara si has d'equilibrar un home que té gana donant-li una cervesa, doncs no pot ser. Saber el que cal a cada moment. En això rau el quid de la saviesa. No és tan fàcil.

L'aire del carrer és fred i banya les màscares dels capricorns. És hivern i ens posem a recer al 18 d'Octubre. Joan Brossa ha acceptat la nostra invitació a dinar. Nosaltres, més que encantats. 18 d'Octubre no és cap data especial. És senzillament el nom d'un restaurant. Sons de copes i vi blanc que s'aboca amb el desig de la recreació i de les paraules festives. En un moment del dinar aparegué el seu barber.

–És un amic meu. Talla els cabells d'una manera prodigiosa. Només te'ls mira, agafa les tisores i pam! Els cabells ja pinten bé.

Després dels cafès i dels licors vam deixar Joan Brossa a l'ascensor que, lentament i fent grinyols, semblava posar ales al seu cos.

Abans d'agafar el taxi que ens portaria a l'estació de Sants, el fotògraf va assenyalar algú a la vorera d'enfront. Aquell és Joan Brossa, em va dir. Vaig aixecar el cap per fixar la mirada sobre aquell vianant. Té una retirada a Joan Brossa, li vaig replicar posseït pel dubte. No, no. És Joan Brossa, va afirmar de manera categòrica alhora que es disposava a fer-li una foto.

Tots dos assistíem a un espectacle del mag Leopold Frègoli.

Ferran Cremades i Arlandis.

PAPERS DE CULTURA, NÚM 16. Papers d'educació. València, núm. 45 (Juny 1989)